

MÉSZÁROS ISTVÁN:

ISKOLATÖRTÉNETI KALEIDOSZKÓP

Újabb munkája jelent meg Mészáros Istvának: ezúttal az Artemis Kiadó gondozásában, sajnos, kis példányszámban. A szerencsés olvasó, aki kezébe veheti a szép köteteket, izgatottan nézi az első és a második kötet tartalomjegyzékét. Az elsőben 28, a másodikban 31 témáról olvashatunk. A bőség zavarában nehéz fegyvelmezt olvasónak lenni, az ember észre sem veszi, máris a számára legérdekesebbnek tartott témákat lapozgatja, majd elrejteli magát, és elejétől végéig olvassa el a munkát, hogy segítségével felfedezze a múlt homályos részleteit.

„Mélyeséges mely a múltnak kútja” — közismert Thomas Mann költői megfogalmazása: rejtélyes, titokzatos, szinte kiismerhetetlen, felfedezésre váró a jelen mögötti évszázadok hosszú sora.

De ugyancsak igaz és ugyancsak közismert: a történelem útján való kalandozás érdekes, színes, változatos élmény. Különösképpen szórakoztató a művelődéstörténet világa, ezen belül az iskolatörténet sok-sok zezzugos tája — ajánlja a rövid bevezető a két kötetet az olvasónak, s eleris tesz a szerző a várokozásoknak. Erről a még sok meglepetést tartogató és alapos becserkészésre váró érdekes területről villant fel kaleidoszkópszerűen viláldzó tarkabarká pillanatképek a munka: az elmúlt évszázadok iskolájának, diákéletének érdekességeiből nyújt át egy csokorralát, sokszínű bokrátát.

Különféle a megközelítés: a könyvben egyaránt szerepel hosszabb-rövidebb népszerűsítő cikk és tudományos tanulmány, esszé és dialógus, szövegközlés, forrásmagyarázat, tényismertetés és költeményelemzés (legjobbjuk már megjelent különféle lapokban, elhangzott rádióműsorokban). E műfaji sokoldalúság is a múlt művelődésének színes változatosságát tükrözi.

Másképpen olvassa a formailag is igényes, ötletes címlappal megjelent munka cikkeit a diák és a volt diák, a pedagógus és a szülő, a fiatal és az idős. E szórakoztató gyerek- és iskolatörténet — a magyar neveléstörténet és színes kaleidoszkópja — nem csupán érdekes, nem csupán a felfedezés örömet és izgalmát adja, hanem sok vonatkozásban tanulságos is, az olvasó úgy szerez ismereteket, tanul, hogy észre sem veszi.

Csupán néhány témát sorolunk fel, hogy érzékeltessük a könyv sokrétűségét: üdvözlét István királynak; első, névről ismert pedagógusunk: Valter magiszter; első magyar bibliai szövegeink; mióta Miatyánk a Pater Noster; középkori diákvigasságok; Pázmány Péter a nevelés négy eszközéről; jezsuiták; Zrínyi Miklósról; meghívó Apáczeitől; Apafi fejedelem

és az enyedi kollégium; Rákóczi ábécéskönyve; az osztályozás, a jutalmazás történetéből; első pedagógiai hetilapunk: a „Religio és Nevelés”; számárful, nádpálca és egyéb iskolai gyönyörűségek; mióta van érettségi?; az iskolai testnevelés kezdetei; Eötvös József a nevelésről; az első iskolai egyesület: a Mária-kongregáció; idegen nyelv a régi iskolában; március 15. — mióta iskolai ünnep?; mióta van tankötelezettség?; katolikus iskoláink nevelőmunkája 1920—1948 között; az általános iskola keletkezése; három legrégebb iskolánk stb.

A fenti témák érzékeltetik, hogy miért szerepel a könyv címében a kaleidoszkóp szó. A „kaleidoszkóp” görög eredetű szó, optikai játékszert jelent, melyet, ha mozgatnak, a benne elhelyezett színes üvegdarabok és egyéb csilámló anyagok folyton változó képet, esetenként témát mutatnak. Az ismertetés elején dícsértük a címlapot is, mely színeivel, formáival jól illik a könyv címéhez.

Manapság újból halljuk a rendszerváltozások, értékváltozások során hangoztatott gondolatokat, melyeknek igazságtartalmát főléseges vitatni: „Az idő mindent helyre tesz”, „A dugdosott szennyes is felszínre kerül”, „Minden kornak újra kell írnia a történelmet saját izlése szerint”, „Minden korszaknak újra kell olvasnia a zseniket saját szája ize szerint”. Mit tudunk a fenti gondolatokhoz hozzátenni? Csak azt, hogy: „Ez már csak így van.” E hangulatban, életérzésben ad nagy segítséget, „gyógyszerként” is javasolt Mészáros István könyve, mely bemutatja, hogy mennyi marandó értéke is van a magyar neveléstörténetnek. Tudjuk, hogy ezek az értékek állandóak, melyeket nem lehet a különböző korszakokban másképpen magyarázni, ezek a biztos kapaszkodók, melyek segítenek új hagyományok, értékek kialakításában, melyeket a régi, biztos alapokra kell építeni; ezekből kell erőt meríteni.

A könyv újbóli kiadását, rajzokkal, képekkel való kiegészítést javasoljuk.

Artemis Kiadó, Budapest, 1989.

DR. OLÁH JÁNOS

Karl-Richard Bausch—Herbert Christ—
Werner Hüllen—Hans-Jürgen Krumm:

HANDBUCH

FREMDSPRACHENUNTERRICHT

Az idegen nyelvek tanulása és tanítása gyakorlati vonatkozásában s kutatási objektumként egyaránt az utóbbi években fokozatosan a nemzetközi érdeklődés homlokterébe került. Felemelő aktualitásként rajzolódik ki eközben az 1992 utáni „közös” Európa szellemisége is, mely számos nyelvi aspektust vet fel. Mind-

azonáltal az elmúlt évtizedek nyelvoktatási gyakorlata, az idevágó tudományos vizsgálódások igen diffúz képet mutatnak, hiszen ezek szerteágazó intézményi keretei, a nyelvsajátítással foglalkozó tudományterületek eltérő indíttatása sokszor nehezen áttekinthető problémakört eredményeztek.

Ezen előzményektől indítva jött létre több mint 100 nyugat-németországi tudós közreműködésével e grandiózus vállalkozás, a „Handbuch Fremdsprachenunterricht”, mely az idegennyelv-tanításról kíván annak tudományos alapvetésében, intézményi tagoltságában, történeti dimenziójában, céljai és tartalma tekintetében, valamint társadalmi funkcióinak tükrében átfogó összességet adni. A szerzők pozíciója — természetesen — az NSZK valóságképéből építkezik, de sokrétűen tekintetbe veszi a nemzetközi kutatási eredményeket, oktatási fejleményeket, tendenciákat, így a Kézikönyv megállapításainak döntő többsége általános érvénnyel bír, és mindenképpen helytálló, hasznos a magyar olvasó számára is. Bizonyára az is hozzájárult a tágabb horizont kialakításához, hogy a négy szerkesztő különböző diszciplínákat képvisel: van köztük anglista, romanista és német mint idegennyelv-szakember is.

A kötet négy (plusz egy) fő fejezetből, és azokon belül együttesen 110 témacsoportból áll. Az első fejezet az idegennyelv-tanítás alap- és háttértudományai felől globálisan közelíti meg a nyelvoktatás kérdéskörét. Kiemelt helyen szerepel itt az „idegennyelv-didaktika” — helyett mi Magyarországon (és Kelet-Európában) főként a 'nyelvoktatás-módszertan' megnevezést használjuk —, valamint az ún. „Sprachlehrforschung” — amely a nyelvsajátítás és a nyelvoktatás valamennyi formájával és típusával foglalkozik, vagyis az oktatás által irányított idegennyelv-tanulást vizsgálja. A továbbiakban azok a segédtudományok kerülnek tárgyalásra, melyek az idegennyelv-tanítás egyes területei szempontjából meghatározók: pl. alkalmazott nyelvészet, pszicholingvisztika és nyelvpszichológia, szociolingvisztika, neveléstudomány stb.

A második — és egyben legterjedelmesebb, központi jelentőségű — fejezet az idegennyelv-oktatás helyzetének specifikusabb megközelítésére vállalkozik négy probléma irányából. Az első kérdéskört (B_1) a nyelveknek az iskolai és az iskolán kívüli nyelvoktatásban elfoglalt helyzete, valamint funkciója alkotja. A magyar olvasó is haszonnal lapozhatja ezen oldalakat látóköre bővítése céljából, miközben számos új információval gazdagodik, és párhuzamot vonhat hazai viszonyainkkal. Számunkra e témakörön belül bizonyára Hans Glinz fejtegetései a legtanulságosabbak, aki az anyanyelvi és az idegen nyelvi oktatás közti kapcsolatrendszerrel boncolgatja. A B_2 alfejezet az egyes idegen nyelvek kérdésein túlmutató ál-

talános alproblémákat tárgyalja, amelyek egyrészt a nem nyelvi oktatási feltételekből, másrészt a valamennyi nyelvre jellemző sajátosságokból adódnak. Elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt jelentős témák tartoznak ide, mint pl. a nyelvi és országismereti tanterv („Curriculum”), a tanítási és tanulási célok, a nyelvtanár és -tanuló közötti interakciók, a módszertan és módszerek, az oktatás szociális formái, a munka- és gyakorlatformák (a négy kommunikatív készség viszonylatában), a tanulási technikák, a teljesítménymérés, az oktatási eszközök és -médiák funkciója (tankönyvek, szótárak, grammatikák, vizuális és auditív médiák stb.). Mindezek után a fordítás és a tolmácsolás, valamint a kétnyelvű oktatás kérdései kerülnek sorra.

Az egyébként gazdag tartalmat nyújtó alfejezet kapcsán a recenzius nem hallgathatja el azon kritikus megjegyzését, hogy (a szókincsfejlesztéssel kapcsolatos gondolatoknál) a frazeológiáról nem esik szó, holott — megfelelően kiválasztott — állandósult szókapcsolatok bizonyos mélységű tanítása nélkül nem képzelhető el korszerű, kommunikatív nyelvoktatás.

A B_3 -mal jelzett rész az NSZK-ban oktatott idegen nyelvek problematikáját tárja élénk-ábécé sorrendben az arabtól a kínain át a törökig. A magyarországi nyelvtanárt bizonyára főleg a német mint idegen nyelv, ill. a német mint „másodnyelv” (= Zweitsprache) alpont érdekli, annál is inkább, mert itt nemcsak az NSZK-ról esik szó, hanem a tágabb nemzetközi konstellációról is (pl. a német mint idegen nyelvnek a világon elfoglalt helyéről, a külföldi germanisztikáról stb.).

A B_4 pont az idegennyelv-elsajátítás típusait veszi szemügyre, amihez az elsajátítási mód és a tanulók életkora szolgál vizsgálati alapot.

A harmadik fő fejezet a kutatási módszereket és eredményeket az idegennyelv-tanítás egyes súlyponti problémaköréire koncentrálva elemzi. Szerencsés ez a megközelítés azért is, mert a második fejezet (B_2) pontjában tárgyalt kérdésekről (amelyeket ott a már letisztult tudományos eredmények alapján taglaltak) most a kutatás jelenlegi aktuális irányzatai, tendenciái tükrében olvashatunk. ♣

A negyedik fejezet tárgya az idegennyelv-oktatás szervezési-szervezeti oldala — természetesen itt is az NSZK-ra vonatkoztatva —, de a magyarországi tanárok szemszögéből is jól érthetően; sőt a fejtegetéseket tanulmányozva a recenziusban néhány az a benyomás alakult ki, hogy ezen információk esetenként amúgy is inkább a külföldiek számára lennének érdekesek. Szemléletes áttekintést kaphatunk az iskolai nyelvitanítás részleteiről, a felsőoktatáson át a tolmácsképzésig a teljes vertikumról, de teret szentelnek az idegennyelv-tanárok továbbképzésének (ez remélhetőleg nálunk is a

közeljövőben válik aktuális valósággá), továbbá szó esik a nyelvtanárok szakmai egyesületeiről.

A legrövidebb, ötödik (E) fejezet a német-országi idegennyelv-oktatás történetéről ad összefoglaló képet.

A kötet végén regiszter igyekeznék megkönnyíteni az olvasó gyorsabb tájékozódását, bár ennek koncepciója vitatható. Az egyes címszavak után ugyanis nem az oldalszám, hanem csupán a fejezetszám szerepel, így — tekintve, hogy végeredményben jóformán minden mindennel összefügg(het) —, a legtöbb címszó kapcsán (mivel utánuk jócskán sorakoznak a fejezetszámok) szinte végig kellene olvasni a teljes (kis híján 500 oldalas) művet. Pl.: a *Grammatik* után nem kevesebb, mint 50 fejezetre történik utalás, de akár olyan nem éppen centrális fogalmakat keresve is, mint mondjuk a *Wirtschaft*, 31 fejezetre kellene átböngészniük. Helyes szerkesztési elvként értékelhető viszont az, hogy a szakirodalom felsorolására az illető alpontok után kerül sor, így az olvasó azonnal tudja, mely kérdésekhez melyik publikációban talál kiegészítő tudnivalókat.

Összegezve feltétlenül kiemelendő, hogy a kötet szerkesztői tekintélyes feladatra vállalkoztak, amelyet tiszteletre méltó szakmai színvonalon valósítottak meg, tudományos ismeretek, gyakorlati módszerek, eljárások, nézetek, szerteágazó tények és előremutató perspektívák gazdag tárházát nyújtva — mindezt ráadásul áttekinthető tagolással, jól olvasható nyelvvezetél/stilussal kifejtve.

Tübingen: Francke Verlag 1989 (= UTB für Wissenschaft: Große Reihe), 495 p.

DR. FÖLDES CSABA

Szabó G. Mária szerk.:

AZ EGÉSZ NAPOS NEVELÉS TAPASZTALATAI

„Mikor tudunk már végre túllépni azon a megközelítésen, hogy megfogalmazni egy problémát, létrehozni egy munkacsoportot, rendezni egy tanácskozást és mintegy „megoldásként” megfogalmazni egy ajánlást?” — tesszük fel egyre gyakrabban magunknak a kérdést tanári szobában, nevelési értekezleten, szakmai megbeszélésen.

A tanácskozások, konferenciák céljukat, eredményességüket, „gyakorlatközeliségüket” tekintve természetesen sokfélék lehetnek.

Recenzióinkban egy minden bizonnyal érdeklődésre számot tartó „rendhagyó tudományos ülésre” szeretnénk felhívni a figyelmet. Teszünk ezt annak kapcsán, hogy a közelmúltban napvilágot látott egy kétnapos rendezvény írásos anyaga: „Az egész napos nevelés tapasztalatai” címmel.

A kötet szerkezete a plenáris, illetve a szekciósrendű rendjét követi. A bevezető előadások a napközis nevelés és a napközis gyakorlati képzés elméleti kérdéseit taglalva több oldalról rávilágítanak a tanárképzés — az oktatásirányítás — és a gyakorlat egymástól elválaszthatatlan összefonódására, kölcsönös egymásrautaltságára. Olyanfajta megközelítés ez, amiről egyetlen pedagógiai probléma elemzése esetén sem mondhatnánk le!

A figyelemfelkeltés igényével a plenáris előadások címét közreadjuk: A hazai napközis nevelés és a 15 éves napközis gyakorlati képzés néhány jellemzője; A 15 éves napközis otthoni nevelési gyakorlat tartalma a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán; Tanórán kívüli nevelés helyzete hazánkban és néhány európai országban; Az értelmileg vagy érzelmileg — valamilyen oknál fogva — lassabban haladó tanulók fejlesztési programjáról; Rózsa Éva munkájának méltatása. (11—52. old.)

A tanácskozás első szekciójának — A napközis gyakorlati képzés tapasztalatai — az volt a feladata, hogy elemezze a napközi otthoni gyakorlat problémáit, összegezze értékeit, és vázolja a további tennivalókat a képzés hatékonysága érdekében. (56—9. old.)

A „Velük együtt, értük — új utak keresése az egész napos nevelésben” című második szekcióban elhangzott korreferátumok három blokkba csoportosíthatók: a személyiségfejlesztés fontossága, a differenciált foglalkoztatás szükségessége és eredményei; a napközi otthoni tehetséggondozás lehetőségei; a napközis nevelőmunka egy-egy területén szerzett tapasztalatok, kísérletek. (97—184. old.)

A harmadik szekciónak „A napközis szaktanácsadók tapasztalatai és elvárásai a korszerű tanárképzéstől” címet adták a szervezők. Az itt folyó munka sokszínűségét néhány korreferátumi témával szeretnénk érzékeltetni: meditáció a pedagógusképzés fejlesztéséről; a szakfelügyelői, a szaktanácsadói és a szakvezetői munka együttes öröme; az igazgató irányító tevékenysége a helyi egész napos rendszerben; a napközis munkaközösségek szerepe a továbbképzésben; a munkaközösségek újzerű tartalmi tevékenysége. (187—237. old.)

A közreadott írások több mint félszáz szerző — gyakorló pedagógus, szaktanácsadó, főiskolai oktató és tudományos kutató — együttes erőfeszítésével készült el, hogy a közel két évtizede folyó közös útkereső kutató-fejlesztő gyakorlati pedagógiai munka eredményeit összegezzék. Ennek ellenére a kötet nem egyszerű „számadás”, az eddigi eredmények számbavétele és közreadása, hanem ennél sokkal több.

Nevezetesen: *orientálja* a pedagógiai kutatókat abban, hogy figyelmüket fordítsák az egész napos nevelés további elméleti vizsgálatára, a meglévő értékes tapasztalatok tudó-